

INHOUD

Kaart De Groote Waert mei 1421.....	7
-------------------------------------	---

DEEL I

Hoofdstuk 1: 9 mei 1421. <i>Kerkmis</i> -----	11
Hoofdstuk 2: 30 juni 1421. Kasteelfeest-----	26
Hoofdstuk 3: 18 juli 1421. Goede oogst-----	47
Hoofdstuk 4: 15 Augustus 1421. Handel in Geertruidenberghe ----	64
Hoofdstuk 5: September 1421. Voorbode waterwinter.-----	74
Hoofdstuk 6 Oktober 1421. Dijkverhoging -----	85
Hoofdstuk 7: November 1421. Het water komt. -----	94
Hoofdstuk 8: November/December 1421. Het water zakt -----	135
AFSLUITING Hank, 29 maart 2008-----	139

DEEL II

Hoofdstuk 1: Geertruidenberghe december 1421, Water en vorst-	143
Hoofdstuk 2: Maart 1422 - Terug naar Waalwijck-----	162
Hoofdstuk 3: Mei 1422 - Herstel van het kasteel -----	176
Hoofdstuk 4: Juni 1422 - Kasteelfeest en dijkherstel -----	186
Hoofdstuk 5: December 1422 - En weer kwam het water -----	205
Hoofdstuk 6: Munsterkerck 1423-1470 - Nieuwe liefde -----	213
Hoofdstuk 7: Aernswaert komt terug-----	232

Hoofdstuk 1

9 mei 1421. *Kerkmis*

De eerste zonnestrallen koesteren de huisjes en boerderijen van Aerns-waert. Het dorp wordt in Dussen Munsterkerck nog steeds Heeraartswaerde genoemd. Het dorp in de Waert van Heer Arent van der Dussen. Heer Arents Waarde dus. Soms noemt men het liefkozend Heradeskercke. (De kerck van Heer van Arent) Maar de bewoners zelf hadden hier niets mee. Het was voor hun gewoon Aernswaert. In de vorige eeuw was er aan de noordkant van de polder nog een gehucht ontstaan met dezelfde naam. De Heer van Dussen wilde op die manier zijn bezittingen graag vernoemen naar zijn naam. Omdat dat gehucht aan het riviertje de Alm was gelegen werd het al snel Aernswaert op die Alme genoemd. Het oude Aernswaert lag aan de zuidkant van de polder tegen de dijk van de Maes. Aernswaert aan die Maese werd dan ook voor heer Arent de officiële naam van het dorp.

Reeds in 1188 bracht de Maes veel zand en rivierklei naar zijn monding. Die monding lag toen dicht tegen Stellendam aan. De zee overspoelde twee keer per dag het land en vruchtbare zeeklei zette zich af op de gronden rond de Heerlyckheyt van Dussen. Dussen Munsterkerck werd al jaren beschermd door een hoge zeedijk en Dussen Muilkerck was gelegen op de stroomrug van het riviertje de Dusse en lag dus al hoger dan het omringende land. Begeerlijk keek de graaf van Holland vanuit Dordrecht naar het steeds hoger wordende land aan de westkant van het versterckt huys te Dussen. Een lang gekoesterde wens van hem was een aansluiting te maken tussen Suyt-Hollant en het land van de Heerlyckheyt van Heusden. In 1188 namen de Staeten van Suyt-Hollant het kloeke besluit om de gronden tussen Dordrecht en Dussen Muilkerck en Munsterkerck in te gaan polderen. Men begon vanuit de Seedyck van Dussen Munsterkerck en omdijkte steeds een klein beetje land. Tot aan Dordrecht ontstonden op die manier een tiental kleine poldertjes. Alras bleek dat de vette vruchtbare zeeklei goed was om er op te gaan boeren. Aan het begin van de 13de eeuw was het hele gebied ingepolderd. De graaf noemde het gebied met al zijn poldertjes de Groote Waert. De grens aan de zuidkant tussen de graaflijkheid van Holland en het domein van de Oranjes werd gevormd door de Maes. Met de Oranjes was er een heren-akkoord gesloten dat op de helft van Die Maese de grens zou lopen. Dit akkoord hield lange tijd stand, genoeg voor de graaf om de talrijke poldertjes te gaan voorzien van arbeidersvolk. Langzaam voltrok het proces zich dat er in bijna elke polder een gehucht ontstond. Sommige gehuchten groeiden uit tot dorpen en kregen kerken en schepenbanken. Eén dorp werd zelfs zo groot dat het de voornaamste plaats werd van de Groote

Waert: Almmonde. (monding van de Alm) Het dorp groeide uit tot middelpunt van de Groote Waert. De Alm monde uit in de Maes en om het riviertje bevaarbaar te maken werd aan de monding een grote sluis gebouwd. Die het water aan de binnenkant op peil hield. Ook voor het riviertje de Duse moest zo'n sluis gebouwd worden. Maar deze kreeg niet meer dan de status van uitwateringssluys.

De Duse liep dood tegen de dijk bij Aernswaert, maar vervolgde zijn weg naar de Maes aan de andere kant tussen de griendlanden door. Daar waar de Duse de Maes instroomde lag aan de overkant de monding van het riviertje de Donga. Stak men vanuit de Duse de Maes over dan voer men de Donga op en na enige tijd kwam men langs de ommuurde stad Geertruidenberghe. Hier klopte het handelscentrum van de streek. Van heinde en verre kwam men met handelswaar hier naar toe. De vroede vaderen van Geertruidenberghe hadden met hun vooruitziende blik voor al die handel een heel groot marktplein aan laten leggen. Ook de boeren uit de Groote Waert deden op gezette tijden hier hun zaken.

Na de drooglegging van de polder Aernswaert kabbelde de tijd door alle jaren heen. En ook hier kwamen mensen wonen die hun karig bestaan verbonden aan de vruchtbare zeeklei. Men klonterde huisjes en boerderijen bijeen tegen de dijk van de Maes en ook aan de binnenkant van de polder kwamen huizen. Nadat er 38, meest armoedige huisjes stonden en zo'n 17 kleine keuterboerderijtjes waren gebouwd werd het tijd om ook een kerk te gaan te bouwen. Immers als je als dorp een kerk had hoorde je er echt bij en het was veel gemakkelijker om je zondagsplicht te vervullen. Nu ging een groot gedeelte van de zondag verloren om in Dussen Munsterkerck ter kerke te gaan. Verloren tijd vooral in de winter. De Heer van Dussen stemde ermee in en zo kon op 7 mei in het jaar des Heren 1321 het eerste stenen kerkje van Heeraertswaerde ingewijd worden. Honderddrieëndertig jaar na de inpoldering. Het kerkje was aan de voorkant voorzien van een kleine, niet al te hoge, klokkentoren. Onder de toren in een klein portaal stonden de grote zandlopers die de tijd precies bij hielden. Er stonden verschillende zandlopers in grootte.

De allergrootste was zo uitgekiend dat hij er precies 12 uur over deed om leeg te lopen. Met het afstellen van de hoeveelheid fijn gedroogd zand was men weken soms maanden bezig. Hiernaast stond nog een grote zandloper die elke zes uur aangaf dat hij omgedraaid moest worden. En daarnaast stonden de kleintjes van drie, twee en een uur. Alleen de grote zandlopers van 12 en 6 uur werden dagelijks gebruikt, de andere op dagen als er iets te doen was in de kerk. De kleinere zandlopers werden voornamelijk op zondag gebruikt of door de week bij speciale diensten. Op zondag na zes uur

's morgens werden ook de zandlopers van zes en drie uur in werking gezet. Was de zandloper van drie uur leeg, dan was het tijd om de klok te gaan luiden die aangaf dat er over een half uur een H.Mis werd gelezen. Als de zandloper van zes uur leeg was, dan was het 12 uur en moest het Angelus geluid worden. Tevens werd op zondag dan de zandloper van twee uur in werking gezet, die aan moest geven dat er om twee uur weer geluid moest worden voor de dienst van het lof.

In het begin was het de taak van Jan en alleman om de zandlopers om te draaien. Later werd het de taak van de kapelaan of de koster. Het interieur van het kerkje was eenvoudig en de meeste spullen zoals kazuifels, wierookvaten, de Godslamp en het altaar kwamen vanuit de moederkerk in Munsterkerck. Ook de afgedankte banken konden na een opknapbeurt goed dienst doen in de kleine kerk van Aernswaert.

Precies om 6 uur 's morgens klepperde het klokje van de kerk van Aernswaert. Het was vrolijk zilver van toon en verstoorde daarom nooit de rust van het dorp. Om 12 uur moest de koster het Angelus luiden en ook om 6 uur liet het klokkentorentje zijn mooie klanken horen. De functie van het luiden van de klok was duidelijk. Iedereen wist hoe laat het was. Verder deed het klokje dienst bij speciale gelegenheden zoals huwelijk en begrafenis. Maar wat zeker zo voor- naam was dat het klokje ook ging luiden als er gevaar dreigde. Bij hoge waterstanden tegen de dijk bijvoorbeeld, of bij brand.

Veel ceremonieel kwam er niet aan te pas bij de inwijding want direct erna moest er weer gewerkt worden. Aanvankelijk kwam de pastoor uit Dussen elke zondagmiddag de mis lezen. Maar het vele lopen werd de emeritus toch te veel en hij stelde voor Aernswaert een kapelaan aan die naast de kerk in een klein huisje zijn onderkomen kreeg. Uiteraard moest hij door de week dikwijls gewoon meewerken op het land want de gemeenschap telde te weinig zielen om hem volledig te kunnen onderhouden.

Het was een grote vooruitgang die kerk. Het trok mensen aan en waar meer mensen kwamen wonen kwamen ook andere ambachten het dorpje binnen. Naast de kerk woonde de rentmeester van heer Arent van der Dussen, Bodin de Clerck, in een mooi en *versterckt huys*. Hij was tevens de schepen van het dorp en mocht in die hoedanigheid ook recht spreken. Als er dorpelingen over de schreef waren gegaan, zorgde hij voor snelrecht. Meestal een lijfelijke straf gevolgd door veel gratis werk voor de Heer van Dussen.

Bodin werd geassisteerd door heerboer Gijsbertzoon. Deze bewoonde met zijn grote gezin de mooiste boerderij van het dorp. De andere armtierige

onderkomens staken schril af tegen deze boerderij. Naast Bodin had smid Geert zijn onderkomen en werkplaats gemaakt. Geert was een grote sterke man met een opvallende snor. Een smid moest wel sterk zijn want er waren in het dorp net zoveel paarden als bewoners. Al die paarden moesten op zijn tijd beslagen worden en om het been van een oer Vlaams stampaar op te lichten moest je beresterk zijn. Dikwijls ging dit gepaard met een vloek als het paard weer eens kuren vertoonde. Hij keek dan snel of het raam van het huisje van de kapelaan niet openstond en sloeg dan gauw een kruis. Zijn vrouw Aleida had in de opkamer een teerkamer gemaakt. Een klein buffetje en wat stoeltjes waren voldoende om op zondag na de kerk wat al te dorstige jongemannen van gerstenat te voorzien. Soms liep het uit op een drinkgelag, maar als struise Aleide haar stem verhief en dreigde met de nor achter het huis van buurman Bodin dan werd het snel stil. Naast de gelagkamer was een klein kamertje met een stoel en een bed. Hier konden vreemdelingen de nacht door- brengen. Dikwijls sliep er de rondreizende chirurgijn die alle dorpen in de Groote Waert op gezette tijden aandeed. Hij gebruikte de gelagkamer dan als praktijkruimte, welke nog dagenlang na zijn vertrek stonk naar de zalfjes en eigen gekookte drankjes. Aleide gaf haar ogen goed de kost als de chirurgijn gebruik maakte van de gelagkamer. Zij hielp mee verbanden te leggen bij de soms onooglijke zweren. Dan was ze weer getuige van een aderlating en ze hielp ook mee als er een kind geboren moest worden, maar dat gebeurde bijna altijd thuis. Een keer was het voorgekomen dat er een kleine ter wereld kwam in de gelagkamer.

's Avonds maakte ze dan in de gelagkamer een praatje met de chirurgijn en kreeg zo in feite veel theorieles. De chirurgijn gaf altijd heel hoog op over zijn studie in Leuven. Aan deze universiteit moest je minstens zesmaal een anatomische les meegemaakt hebben en evenzoveel aderlatingen en klyasma's hebben gedaan mocht je je chirurgijn noemen. Daarnaast moest je van alles en nog wat over kruiden leren en van welke planten je zalfjes kon maken. De chirurgijn had gehoord dat in Almmonde zich ook een chirurgijn had gevestigd. Bij zijn volgende bezoek zou hij hier het fijne van willen weten, want Almmonde was als grootste plaats heel belangrijk voor zijn inkomsten. Als hij deze zou verliezen dan scheelde dat aanzienlijk veel penningen. Bovendien had hij nu het alleenrecht en kon hijzelf de prijzen bepalen in de dorpen van de Groote Waert. Op een concurrent zat hij niet te wachten. Hij zou het heerschap eens naar zijn bul vragen en kon hij deze niet tonen dan viel het onder kwakzalverij en moest de schout van Almmonde hem het dorp uit jagen.

En zo deed Aleida al die avonden dat de chirurgijn bij haar verbleef veel medische kennis op. Kennis die ze dan ook ten goede liet komen aan de

inwoners van Aernswaert. In de weken dat de chirurgijn zich niet liet zien in het dorp was Aleide de steun en toeverlaat van iedereen die ziek was. Ze kocht ook allerhande zalfjes van de chirurgijn en had zelfs al een enkele keer van een bepaald soort blad een verzachtend zalfje gemaakt voor de kenen en groeven van de werkmanshanden. En het hielp waardoor ze steeds meer als een halve chirurgijn werd aangezien. Ook bij alle bevallingen was Aleida aanwezig en zo bracht ze menig kind mede ter wereld.

Voor vele Aernswaerders stond ze dan ook op een voetstuk en genoot hier intens van. Ze vroeg nooit geld, de dankbare dikwijls rood omrande ogen van haar patiënten gaven haar meer voldoening. Soms overnachtte er een afgezant van de graaf van Holland bij Aleida of kwam er iemand van het kasteel de penningen afrekenen die de bewoners verplicht waren af te dragen aan de Heer van Dussen.

Bodin was hij de kassier en zorgde voor de staten van afrekening. Hier van mocht hij zijn provisieloon inhouden. Na de afrekening werd er dan vrolijk gedronken en rolde de afgezant van de Heer van Dussen zwaar beschonken in het vrije bed bij Aleida.

Bodin ging dan tevreden naar huis in de wetenschap dat zijn kostje weer voor een jaar was veilig gesteld.

De Heer van Dussen kon tevreden zijn.

Twee keer per jaar mochten de bewoners van Aernswaert hun gang gaan in de teerkamer. Dat was op de zondag na de 7de mei. Dan was het *Kerkmis*, de dag van de inwijding van de kerk. De 2de dag dat er uit de band gesprongen mocht worden was op 1 januari. Op welke dag het ook viel men kreeg vrijaf van de heerboeren uit het dorp om het nieuwe jaar in te drinken. Altijd wel onder de voorwaarde dat 's morgens om 6 uur de koeien gemolken moesten worden en voorzien van vers stro. Wee je gebeente als je er niet op tijd uit was.

En zo stonden tot aan de dijk de arbeidershuisjes en stalletjes van de keuterboeren. Hier tussen stond soms een ietwat statig huis of boerderij van een heerboer. Nerinkjes van de bakker, stoelenmatter en slager waren te vinden op het eind van de straat tegen de dijk van de Maes. Een straat kon het nauwelijks genoemd worden, want in de winter veranderde deze in een grote modderpoel. Een reden voor Bodin de Clerck om jaren geleden een decreet uit te vaardigen dat alle as van de haarden verplicht op straat uitgestrooid moest worden. Hoezeer hij hiermee gelijk kreeg bleek wel dat in 1421 er zelfs gesproken kon worden van een verharde straat welke het leven ook in de winter wat aangenamer maakte. Voor de rest was men aangewezen op de kruin van de dijken om andere plaatsen te bereiken.

Dit vergde weer veel onderhoud aan de dijken tot ergernis van de Heer

van Dussen, maar er was gewoon geen andere keus. Met een klein bootje kon je ook via de Duse naar Dussen Munsterkerck varen. Maar een bootje was een rijk bezit. Dit was de reden dat het niet zo druk was op het water. Alleen de boten van de heer voeren rijk beladen van de dorpen uit de Groote Waerd richting Dussen Munsterkerck. Dan weer met pastinaken, of tarwe, maar ook hout uit de grienden van de uiterwaarden van de Maes was een geliefd artikel. Hier konden de vele haarden in het kasteel mee worden gestookt. Wouter Wilbertzoon was ook in het bezit van een bootje. Een platbodempje van 16 ellen lang. Het was overgegaan van vader op zoon. Zijn opa had het eigenhandig gemaakt van planken die hij op de markt in Geertruidenberghe op de kop had getikt. Tijdens het bouwen van het schuitje kwamen dorpsbewoners soms smalend langs en riepen: 'Noach, wanneer gaat hij te water?' Maar toen het eenmaal af was en iedereen zag hoe opa Wouter de Maes bevoer en goederen in Geertruidenberghe ging afleveren, verstomden de opmerkingen. Het bootje lag aan de kant van de Maes in de Duse. In de winter werd het over de dijk getrokken en ondersteboven in een stal gelegd. Bijna elke week werd kokend heet vet van gebakken spek in de naden van de bodem uitgegoten. Het gestolde vet werd er weer afgeschraapt voor de volgende behandeling. Na de winter waren de planken van de bodem helemaal doordrenkt om de boot een jaar lang waterdicht te houden. Met teer van de markt van Geertruidenberghe werd de binnen- en buitenkant bewerkt. Ondanks dat het bootje al meer dan 50 jaar oud was, was het eigenlijk nog in een goede conditie.

Ook Wouter heeft de traditie van onderhoud van zijn opa en later van zijn vader voortgezet. Hij was trots en zuinig op zijn bootje en kon hiermee flink wat bijverdienen.

Ja die Wouter, een jongeman van 24 jaren, sterk en in de bloei van zijn leven. Hij had zijn opa nog goed gekend en leergierig als hij was had hij zich vele kneepjes eigen gemaakt om te kunnen overleven.

Opa had de gezegende leeftijd van 67 jaren gehaald en was 2 jaar geleden gestorven. Wilbertzn., zijn vader, had hem al vroeg geleerd hoe hij moest bomen met de platbodempje. Hij had hem geleerd hoe je het beste zaad van de pastinaken kon onderscheiden. Zowel opa als zijn vader hadden zich de kunst eigen gemaakt dat ze konden lezen en schrijven. Niet zo deftig en mooi als Bodin de Clerck, maar toch waren ze altijd andere kooplieden hier een straatlengte mee voor. Het schrijven van Wouter was gebrekkig en geheel in zijn eigen stijl. Evenals opa en vader Wilbertzn. hield ook Wouter een notitieboekje bij waarin hij nauwgezet alle verdiensten in opschreef. Soms ook schreef Wouter wat intieme dingen erin. Hij had dit boekje altijd bij zich, maar niemand wist eigenlijk van het bestaan af. De volle boekjes

van opa en vader bewaarde moeder Alena in een kleine hoekkast. Soms bladerde Wouter wel eens in deze boekjes om een vergelijk te maken met toen en nu. Zijn eigen boekje was bijna vol en dan zou hij het bij moeder in bewaring geven.

Ook het bemesten, gieren en ploegen van het land maakte Wouter zich eigen. Hierdoor kon het boerenbedrijfje van vader op zoon worden voortgezet. Ze hadden 6 melkkoeien, 2 paarden, wat kippen en ze probeerden varkens te houden. Door de al jaren heersende pest viel dit niet mee, want varkens waren schaars geworden. Ook vorig jaar had hij in Geertruidenberghe twee biggetjes gekocht. Het zag er allemaal goed uit en er was voor de komende winter vlees in de kuip in het verschiet. Eind november, vlak voor de slacht, ging het echter mis en stuk voor stuk zagen de boeren hun varkens dood gaan. Kennelijk was de pest nog niet goed genoeg uitgewoed. Aanvankelijk zag het er voor de varkens van Wouter goed uit en bleven zij gespaard van de pest. Hoopvol keek het dorp iedere dag naar de vrolijk in de modder kruipende lekkere vetgemeste varkens. Immers als er nu na jaren van pest weer varkens in leven zouden blijven dan kon men hier moed uit putten en hopen dat het volgend jaar weer geslacht kon worden.

Maar op een koude dag, begin november, zag Wouter dat de varkens bleven liggen onder het afdak. Een slecht teken? Met knikkende knieën liep hij erop af. Door de jarenlange ervaring met de symptomen van de varkenspest zag Wouter gelijk dat het toch was misgegaan. Hij riep enkele burens om hem te helpen de beesten te versjouden naar de brandplaats. Deze plaats was door Bodin gemarkeerd net buiten het dorp. Hij zag streng toe dat zieke varkens verbrand werden. Door ze te verbranden werd ook de pest onschadelijk gemaakt. Met pijn in het hart zag Wouter zijn varkens verbranden.

De hoop voor alle dorpsbewoners, dat met de varkens van Wouter de pest voorgoed voorbij zou kunnen zijn, ging letterlijk in rook op.

Volgend jaar maar weer proberen. Sommige dorpsbewoners hadden geopperd om de grond waar de varkens liepen ook eens met takkenbossen te bestoken. Want ook in de grond kon de pest voortwoeren. Bodin verordonde dan ook dat deze zomer jonge wilgentakken van de uiterwaarden van de Maes gekapt dienden te worden, opgebost en opgeslagen tegen de dijk. Door de warmte van de zomer zouden de takkenbossen donkerbruin en gortdroog worden. Goed genoeg om in het najaar de gronden waar de varkens hadden gelopen af te stoken.

De vader van Wouter was de laatste jaren erg verzwakt. Met zijn 48 jaren nog vrij jong. Wouter moest daarom het boerenbedrijfje runnen. Iets wat

hem goed afging omdat hij al die jaren goed opgelet had en niet te beroerd was om hard te werken. Zijn platbodem gaf het gezinnetje wat extra inkomsten. Vader Wilbertzn. zag dit alles glimlachend aan en kon er in berusten nu hij zag hoe zijn sterke zoon alles onder controle had.

Moeder Alena was een sterke vrouw van 49 jaren. Nadat Wouter als eerste was geboren volgde al spoedig Ode, een meisje. Hierna volgden de zussen Bertha en Hilde en als laatste kwam zijn kleine broertje Willem ter wereld. Wouter had veel op met het kereltje en probeerde hem dan ook overal bij te betrekken. Ode, zijn zus was nu 22 jaren oud en zij bestierden samen met moeder het huishouden. Samen met moeder hield zij in de winter ook de koeien bij als deze op stal stonden. Wouter hield zich in de winter bezig met het kappen van vriendhout voor de open haard en snijden van riet voor de broodnodige dakbedekking van schuurtjes en afdakjes. Ook ging hij de weilandjes af die ze pachten van de Heer van Dussen om de heining te controleren en daar waar nodig te repareren. Zat de vorst nog niet in de grond dan was hij bezig met het uitrijden van mest en gier naar de kleine bouwgronden. Hiervoor moest hij met de paarden proberen een voor te maken waar dan de mest in uitgestrooid werd. Dikwijls kwam hij mest tekort en dat was het volgende seizoen goed merkbaar want daar waar geen mest was uitgestrooid gaf veel minder opbrengsten. Zijn tweede zus, Bertha, nu 21 jaar oud, had een zwakke gezondheid. De chirurgijn had in de jonge jaren van het kind er dikwijls naar gekeken, maar kon niet zeggen wat het meisje mankeerde. Het bleef broodmager en lag dikwijls ziek te bed. Moeder maakte zich daarom vaak zorgen maar kon ook geen oplossing bedenken. Verse melk, vers brood, mager vlees, niets hielp. Er zat de laatste jaren dan ook helemaal geen levenslust meer in. En Wouter kon zich niet herinneren wanneer hij Bertha voor het laatst had horen lachen. Stuurs zat ze meestal uit het raam te staren om even later weer gestrekt in het bed te gaan liggen en daar soms dagen achtereen te blijven. Nee, dan was zijn jongste zusje Hilde een en al levenslust. Met haar guitige smoeltje van amper 16 jaren wist ze menigeen om haar vinger te winden. Maar ook Hilde hielp al mee het huishouden draaiende te houden. Zo kon ze enkele dagen huishoudelijk werk verrichten bij heerboer en schepen van Aernswaert Gijsbertzoon.

Dit grote gezin van 14 kinderen kon wel een extra hand gebruiken. Het werk dat Hilde meestal moest verrichten was de was. In grote houten kuipen werd de was gestopt. Er werd zeep bij geschilferd en hierna moest ze met een stamper net zo lang stampen tot de zeep begon te schuimen. Daarna bleef de was een dag lang staan om in trekken en zo af toe moest Hilde met de stamper proberen de zeep weer opnieuw te laten schuimen. De volgende dag werd de kuip omgekieperd in de Duse en kon Hilde vanaf de houten

vlonder, die ook wel stap werd genoemd, het wasgoed spoelen. In de zomerdag werd het bij goed weer te bleken gelegd op het grasveld achter de statige boerderij van Gijsbertzoon. Bij slecht weer werd het aan een lang touw opgehangen in de schuur van de boerderij. In de winter, met alle koeien op stal, was het daar heerlijk warm en droogde het wasgoed snel. Na gedroogd te zijn moest Hilde het wasgoed op- vouwen en verdelen over alle kasten die in het grote huis aanwezig waren. Ze had er wel haar bezigheid mee. Op het eind van de week kreeg ze dan een 20 penningmunt. Hiermee kon moeder thuis allerlei zaken regelen.

En dan had je nog Willem, zijn jongste broer van 13 jaar oud. Willem moest flink mee aanpoten op de boerderij en Wouter liet hem steeds meer zelfstandig werk uitvoeren. Hij had Willem al geleerd hoe je de platbodem vooruit moest bomen. Wouter nam hem ook steeds vaker mee op zijn wekelijkse tocht naar Geertruidenberghe. Met tweeën bomen ging een stuk sneller en Wouter was trots op zijn sterke jongere broer.

Moeder Alena zag dit allemaal glimlachend aan als die twee dollend over het erf gingen. Ze keek altijd reikhalzend uit naar het moment als Wouter en Willem met de platbodem terugkwamen van Geertruidenberghe. Voor veel boeren namen zij dan handel mee die op de markt in Geertruidenberghe verkocht moest worden. Appels, pastinaken, zakken graan en als het er de tijd voor was, diverse koolsoorten. Altijd en heel eerlijk rekende Wouter de opbrengsten af met de boertjes. Het beurtloon en het gebruik van de platbodem hield Wouter in van de opbrengsten. Dikwijls moest hij de boertjes teleurstellen als de markt door slecht weer bijvoorbeeld nauwelijks bezocht werd door de bewoners van de omliggende dorpen en steden. Bij het niet verkopen van de handel rekende Wouter ook geen loon voor de boeren. Hij en de boeren hadden die dag dan gewoon pech gehad. Volgende week beter.

Vader Wilbertzn. was de laatste winter niet meer uit zijn stoel gekomen. De hele dag zat hij voor de haard voor zich uit te staren. Hij was niet meer bij machte nog iets voor de boerderij te betekenen. Zielsgelukkig zag hij hoe zijn zonen Wouter en Willem zijn bedrijfje in stand hielden en voor de broodnodige inkomsten zorgden. Dat moest ook wel anders was het een arme bedoening geworden, want de Heer van Dussen moest hoe dan ook elk jaar zijn tienden pacht hebben. Bodin zijn kassier gaf nooit uitstel en kon er niet betaald worden dan moest dit afgekocht worden met natura. De spaarzame pastinaken, kolen en granen moesten dan gedeeld worden met de Heer van Dussen. Bodin had hiervoor achter zijn huis een grote schuur gebouwd waarin alles werd opgeslagen om later via het riviertje de Dusse naar het kasteel te worden gebracht. Bij goede oogsten floreerde het dorpje.

De Heer van Dussen kocht dan de goederen op waarvan de inwoners van Aernswaert dan weer wat van overhielden om de tiende pacht te betalen. Dit was dan goed te merken in de gelagkamer van Aleida waar bij een goede oogst op zondag na de kerk bij een beker gerstenat de zorgen even werden vergeten. Soms kreeg Aleida via de meester wijnschenker van het kasteel wat flessen wijn toegestopt. En bij bijzondere gebeurtenissen werd dan zo'n fles geopend. Bodin mocht altijd het eerste glas proeven, want hij wist van de handel van de meester wijnschenker, maar hield tegenover de heer zijn mond. In ruil voor zijn zwijgen liet hij zich de wijn goed smaken.

En zo was het zondag de 9de mei 1421 geworden, de 1ste zondag na de 7de mei. De dag van *Kerkmis* het feest van de inwijding van de kerk. Dit jaar moest het een heel bijzonder feest worden want de parochie bestond 100 jaar. Speciaal was de pastoor van Munsterkerck hiervoor naar de polder gekomen om samen met de kapelaan een mis te celebreren. Het kerkje pulde uit want ook de mensen van de verspreid liggende boerderijen en de inwoners van Aernswaert op die Alme waren allemaal naar het dorp getrokken om dit feest mee te vieren. Het kerkje had in die honderd jaar al enkele verbouwingen gekend.

Zo was er een kleine zijbeuk aangebouwd en was het torentje wat hoer gemaakt. Ook de pastorie was wat groter gemaakt zodat de kapelaan wat comfortabeler gehuisvest werd. Het inwonertal was nog steeds te weinig om een pastoor te benoemen. Dus bleef de parochie Aernswaert een dependance van de grote kerk van Munsterkerck. Weinigen die zich dat aantrokken en de inwoners waren maar wat al te blij dat ze de beschikking hadden over een eigen kerk. Bodin had bij de Heer van Dussen vlaggen en vaandels los weten te weken en door deze links en rechts van de straat op te hangen gaven deze het dorp een feestelijk aanzicht. De Heer van Dussen had zelfs beloofd dat op die dag twee herauten in prachtige kledij met hun trompetgeschal de H.Mis zouden aankondigen en bij de wedstrijden het startsignaal zouden geven. Op de dag van *Kerkmis* waren er wat wedstrijden met de boerentrekpaarden. Ook deze trokken altijd veel bekijks en onder luide aanmoedigen gingen de jonge boerenzonen de strijd aan. Wouter was het vorig jaar winnaar geworden met zijn Vlaams paard dat in een uitstekende conditie stak. Hij verzorgde hem dan ook liefdevol, niet alleen voor deze wedstrijd. Belangrijker vond Wouter dat het paard onmisbaar was op de boerderij. Dat hij ook nog snel kon lopen was mooi meegenomen.

Na de wedstrijd kwamen er ook nog schutters van de schutterij van Almonde hun kunsten vertonen met pijl en boog. Aan een hoge paal bij de smidse van Geert de smid hing een levende kip en de schutter die hem als

eerste raakte mocht de kip hebben. Geert had voor deze zondag zijn afdak, waar normaliter de paarden werden beslagen, helemaal ontruimd en er banken en tafels neergezet. Want de gelagkamer was veel te klein om alle gasten te kunnen herbergen. Het trof deze zondag want het was zelfs voor de 9de mei al aardig warm, waardoor het ook buiten lekker toeven was. Het was een drukte van belang in en rond de herberg. Ook de kapelaan was van de partij, want naar goed katholiek Bourgondisch gebruik was hij met de pastoor voorgegaan in de plechtige H.Mis, maar ging ook voor als het op drinken aankwam. Aleida had Wouter van de markt in Geertruidenberghe extra vaten gerstebier mee laten brengen. En naar de dag vorderde slonk de voorraad zienderogen. Geert en Aleida deden goede zaken.

Tussen dit vrolijke feest zat Wouter onder het afdak van de smidse nors voor zich uit te staren. Hij kon zich niet mengen tussen de feestgangers. Aan de wedstrijd met de paarden had hij ook al niet meegedaan. Iedereen wist in dit kleine dorp de reden hiervan. Zijn vader was deze morgen niet meer uit zijn bed gekomen. De chirurgijn die deze week nog langs was geweest had meewarig zijn hoofd geschudt bij het zien van het uitgemergelde lichaam van deze man. Nee, hij zou het niet lang meer maken, had hij moeder Alena verteld. Ze moesten zich maar op het ergste voorbereiden. Ook dochter Bertha had hij nog onderzocht maar ook hier was hij niet tevreden over sinds zijn laatste bezoek.

Wouter overpeinsde dit alles en het stemde hem niet vrolijk. Bovendien was zijn meisje, Machteld uit Almmonde, niet gekomen om het feest van Aernswaert mee te maken. Hij had een van de schutters uit Almmonde hierna gevraagd maar deze kon hem ook geen uitsluitsel geven waarom Machteld niet was gekomen. De schutter had ze deze week nog gezien op de markt van Almmonde waar ze altijd met fruit stond en niets wees er op dat ze de *Kerkmis* van Aernswaert niet mee zou gaan vieren. Wouter had Machteld vier jaar geleden leren kennen op een van zijn tochten met de platbodem naar Almmonde. Op de markt moest Wouter fruit kopen om deze vervolgens de andere dag op de markt in Geertruidenberghe te gaan verkopen, omdat de oogst in en rond Geertruidenberghe op de schrale zandgronden niet denderend was geweest waardoor er een tekort dreigde te ontstaan. Ja, en daar stond ze dan, met een mooi gezicht en mooi figuur te blozen tussen de appels en de peren. Wouter, ook een tikkeltje verlegen, vroeg naar de prijs, maar deed voor zijn gevoel veel te snel zaken.

Als dit morgen maar goed afliep?

Geerbrand de vader van Machteld zag dit alles naar genoegten aan en gaf een knipoog aan zijn dochter. Machteld was zijn oudste dochter. Bij de

geboorte van het 3de kind stierf zijn vrouw met het kind. Sindsdien was hij alleen met Machteld en haar 2 jaar jongere zus. Hij had een bedrijfje in fruit. De boogaards lagen net buiten Almmonde op vruchtbare zeeklei. Machteld moest al vroeg als kind mee gaan werken. Buiten het huishouden werkte ze ook in de boogaard. Nee, de vader van Machteld kon zijn dochter niet missen. Een keer per week moest Machteld naar de markt in Almmonde om de waar te verkopen aan allerhande kooplui uit de omgeving. Wouter moest dikwijls in opdracht van de kooplieden uit Geertruidenberghe het fruit gaan halen op de markt in de Almmonde. En daar ontmoette hij dan Machteld. De eerste keer kocht hij verbouwereerd door het mooie gezicht het fruit veel te duur. Hij zou er wel flink van langs krijgen morgen op de markt in Geertruidenberghe van zijn opdrachtgevers. Maar dat viel reuze mee. Door de schrale grond, de warme zomer met veel fruitvliegjes was de oogst in en om Geertruidenberghe voor het grootste deel mislukt. De inwoners waren dan ook maar al te blij dat er nog vers fruit van goede kwaliteit uit Almmonde werd aangevoerd. De prijs voor die dag viel niet tegen, maar Wouter bedacht dat de opbrengst veel meer had kunnen zijn als hij niet in de lieve ogen van Machteld had gekeken. Hij nam zich voor om volgende week zeker met haar geen zaken te gaan doen. Maar dat liep anders. Als door een magneet werd hij aangetrokken naar het stalletje van Machteld en haar vader. Dat de oogst in en om Geertruidenberghe mislukt was, was ook hier doorgedrongen en de prijzen waren in een week tijd verdubbeld. Zijn opdrachtgevers hadden gezegd dat er voor elke prijs fruit mee gebracht moest worden en hadden hem hier zelfs een voorschot aan geld meegegeven. Hij kocht de hele handel van Machteld op en bracht het samen met haar naar zijn platbodem. Hier was er nog tijd voor een praatje en Wouter kwam er zo achter dat Machteld niet snel aan trouwen mocht denken van haar vader omdat ze nog zo hard nodig was in de boomgaard en in het huishouden. Dat stemde hem minder vrolijk, maar in dat najaar, nu alweer vier jaar geleden, bezocht hij in opdracht elke week de markt in Almmonde. Ze raakten verliefd en zoenden elkaar op de kade als Wouter afscheid moest nemen en met zijn platbodem de Maes opvoer richting Geertruidenberghe. Hij had zelf op de schuit een soort mik gemaakt van hout en daarover een dwarspaal gelegd. Met wat zeil kon hij hieronder schuilen bij slecht weer en bleef hij er zelfs onder slapen als hij niet meer op tijd naar huis toe kon gaan. Een bultzak vol met stro, een kussen en een paardendeken waren voldoende voor Wouter om lekker te kunnen slapen. Hij genoot hier intens van omdat hij op het water zo dicht bij de natuur was en 's nachts alle geluiden kon horen.

Vier jaar lang ging hij zo regelmatig naar Almmonde. Hij wist dat Machteld nog onbereikbaar was voor hem. Maar hij zou geduld hebben, eens zou

hij ze meenemen naar Aernswaert om samen op zijn boerderij een leven op te bouwen.

Tien jaar geleden op een van zijn ontdekkingstochten van de Groote Waert had hij het meisje ook al eens gezien. Ze was toen 12, lief en vrolijk. Hij was toen overgestoken bij de Almsluis en kwam voor het eerst in het dorp Almmonde. Drie jaar geleden, in september hielp hij mee in de boogaard om het fruit van de bomen te halen en vers als het was oogstte hij veel lof van de kooplieden in Geertruidenberghe. Ze betaalden dan ook een goede prijs. Voor Wouter sneed het mes hier aan twee kanten. Hij was de hele dag dicht bij zijn Machteld en het aangevoerde fruit was van goede kwaliteit, want Wouter was wel zo slim om alleen de goede appels en peren voor de handel mee te nemen. En zo verstreken de jaren.

Nu had ze had beloofd om op 9 mei *Kerkmis* te komen vieren in Aernswaert. Ze zou dan weer langs gaan bij moeder Alena en vader Wilbertzn. en dollen met zijn jongste broer Willem. Ze zou Wouter gaan aanmoedigen bij het paardrijden en samen wat drinken in de herberg van Aleida. Daarna zou Wouter ze zelf met zijn platbodem weer naar huis varen en samen hadden ze dan tijd voor een gesprek over de toekomst. Zo was het al die andere jaren ook al gegaan. Maar nu was ze niet gekomen. Net nu hij ze harder nodig had dan ooit om hem zijn zorgen even te laten vergeten. Zou ze niet hebben kunnen overvaren bij de Almsluis? Want om in Aernswaert te komen moest je vanuit de haven in Almmonde de Maes af varen, of als je geen boot had, je over laten zetten naar de Almsluis waar van- daan je dan te voet over de dijk naar Aernswaert kon lopen. Met een uurtje lopen bij goed weer over de dijk was je in het dorp. Het stemde hem diep droevig op die 9de mei in 1421. En allerlei gedachten dwarrelden door zijn hoofd. Was ze misschien uitgetrouwelijk door haar vader aan een ander die wel in Almmonde kon gaan wonen? Hadden haar gevoelens voor hem een andere wending genomen? Was ze misschien ziek? Niemand kon het hem vertellen. Het vro- lijke drinkgelag om hem heen ontging hem totaal en ook zijn naaste vrienden konden hem niet opbeuren.

Na enkele biertjes vond Wouter het wel genoeg en ging huiswaarts. Werken op de boerderij zou deze zondag wat afleiding geven. Hier gaan zitten kniezen had geen nut en veranderde niets aan de situatie.

Broertje Willem bleef wel bij alle feestelijkheden. Hij had aan Wouter gevraagd of hij het paard mocht berijden bij de wedstrijden, maar Wouter had resoluut nee geantwoord, omdat hij Willem hiervoor nog iets te jong vond. Willem was hierop in tranen uitgebarsten en had stampvoetend Wouter toegeroepen dat hij hem dit nooit zou vergeven en dat hij echt geen kind meer

was. 'Ik ben al dertien.' Maar Wouter was niet te vermurwen. Hij zou het zich niet vergeven als zijn jongste broertje in het enthousiasme van de strijd risico's ging nemen en zou verongelukken. Want wedstrijden met de zware Vlaamse paarden waren niet altijd zonder gevaar. En menig berijder hield er wel eens gebroken botten of zware kneuzingen aan over.

'Volgend jaar mag je meedoen,' had hij tegen Willem gezegd, maar zolang kon Willem echt niet wachten.

Thuis gekomen liep Wouter eerst naar zijn moeder en informeerde hoe het met vader was. Moeder zei niets en schudde alleen maar haar wijze hoofd. Wouter keek in de bedstee in de woonkamer en zag zijn vader liggen. De ogen diep in zijn voorhoofd teruggetrokken. Lijkbлек en hortmager. Even kwam er een korte glimlach op zijn gezicht toen hij Wouter ontwaarde. Maar direct hierna vielen de ogen weer dicht en kwam een diepe slaap over hem. Wouter sloot de deur van de bedstee en keek vragend naar zijn moeder.

'Hij heeft al drie dagen niet meer gegeten,' zei zijn moeder. 'Een heel klein beetje water heeft hij gedronken, dat is alles.'

Wouter pakte het gezicht van zijn moeder en gaf haar een dikke kus op de wang. 'Ik blijf bij je moeder, ik ben er nog en straks zal ook Willem sterk genoeg zijn om onze boerderij en de handel met de platbodem in stand te houden.'

Moeder knikte dankbaar naar haar oudste zoon en zei zachtjes dat het goed was.

'Hoe is het met Bertha?' vroeg Wouter.

Ook hier gaf moeder geen direct antwoord op. 'Ze ligt ook al dagen in bed, maar eet nog redelijk goed. Ze is erg zwak Wouter. Hoelang zal God ons nog op de proef stellen?'

'Laten we het beste ervan hopen,' zei Wouter.

'Waarom is Machteld niet gekomen vandaag?' informeerde moeder. Wouter haalde zijn schouders op en bleef het antwoord schuldig.

'Ik ga maar eens naar de stallen kijken of ik nog wat kan doen. Ze zijn nu leeg want de koeien lopen buiten, tijd om ze eens grondig schoon te maken en te ontsmetten. Het dak van de stal moet trouwens ook vernieuwd worden moeder,' zei Wouter. 'Ik zal kijken of er nog wat riet is overgebleven van deze winter. Is er niet genoeg dan leen ik het wel bij Abbe de rietsnijder.'

De rietvelden van Abbe lagen tegen de oevers van de Maes en in de winterdag zag je Abbe het riet daar snijden. In de zomer werd het dan op de daken van schuren en huizen gelegd. Abbe had zich hierin behoorlijk bekwaamd en zijn vakmanschap was alom bekend in de polder. Wouter hielp hem wel eens mee als het dak van een grote boerderij voorzien moest

worden van nieuw riet. Ook in de winterdag hielp Wouter Abbe bij het snijden van het riet, maar vooral om het riet naar de wal te krijgen. Dwars op zijn platbodem konden er flink wat bossen vervoerd worden. Deze werden de dijk opgesjouwd waar Abbe een rietheuvel had. Het was altijd een mooi gezicht als Wouter hoog volgeladen met riet de Dusse opvoer. Het bomen ging dan niet zo makkelijk omdat hij niets voor hem uit zag en dikwijls raakte hij de oever. Maar altijd kwam hij aan in het haventje bij de keersluis van de Dusse. Na de laatste keer volgeladen de Dusse te zijn opgevaren haalde Wouter met hulp van wat omstanders zijn boot uit het water om hem de rest van de winter onder het afdak bij de varkens te kunnen bewerken met kokend heet vet en teer.

Wouter liep naar de stal en begon de laatste mest eruit te rijden met de kruiwagen. De mestvaalt lag net buiten de stal en was aardig hoog geworden in de winter. In het najaar ging de mest dan naar de landerijen. De gier die het hele jaar door uit de mestvaalt droop werd opgevangen in de gierkuil. En deze werd regelmatig, ook in de zomer, over de weilanden uitgereiden. Je zag enkele dagen hierna het gras weer gezond groen worden en na enkele weken konden de koeien naar hartelust grazen op die sappige weiden.

De zondag vloog om voor Wouter. Af en toe dacht hij er aan om toch maar terug te keren naar de herberg, waar vandaan het geluid van feestende inwoners steeds luidruchtiger werd en duidelijk op het erf was te horen. Af en toe schalden de trompetten van de herauten ten teken dat er dorstige kelen waren.

Het meeste ging allemaal voorbij aan Wouter. Hij zat er over in waarom zijn Machteld niet was gekomen. Als hij tijd had en de toestand van vader zou niet verslechteren zou hij eens naar Almmonde varen en kijken wat de reden was waarom ze niet was gekomen.

Maar eerst had hij andere zorgen die hem neerslachtig maakte. Nee, deze *Kerkmis* zou hij niet snel vergeten.

Hoofdstuk 2

30 juni 1421. Kasteelfeest

De Maes kabbelde in rustige tijden langs Aernswaert. Stroming zat er driekwart van het jaar nauwelijks in. Vroeger voor de aanleg van de Groote Waert moest het een machtige rivier zijn geweest. Zo werd dit bij overlevering door de oudere inwoners doorverteld. De Maes zorgde altijd voor overlast, een doorn in het oog van de heren van Heusden. Bij de monding was het ook altijd een droefenis. De soms hard stromende rivier was dan onbevaarbaar en niemand waagde zich op dat wilde water. In 1164 besloten de heren van Heusden dat de Maes zijn oorspronkelijke bedding maar weer moest gaan volgen omdat dan het bovenwater sneller afgevoerd werd. Net voorbij de vesting Heusden werd een dam aangelegd die de rivier dwong om via de dode Maes naar Woerkum te stromen alwaar het water sneller afgevoerd werd via de Merwede.

Nou gebeurde het herhaalde malen dat ook in de Merwede het water in de winter heel hoog stond. Het water van de Maes kon er dan niet meer bij met als gevolg dat het terugstroomde naar Heusden en alles rondom de vesting onder water zette. Van hieraf moest het dan zijn oude bedding gaan volgen via de Groote Waert. Maar aan de monding van de Maes had men ook niet stil gezeten, want toen de heren van Heusden een dam opwierpen in de Maes deden de Dubbeldammers op die plaats hetzelfde. De Dubbelt was een grote zijrivier van de Maes en was belangrijk voor de afvoer van bovenwater. Een eind boven Dubbeldam net onder Dordrecht kwamen de Maes en de Dubbelt weer samen in de grote zeearm waar ook de Merwede op uit kwam. Werd het water door de Noordzee opgestuwd, dan moest al dat water langs Dubbeldam richting de Maes stromen. Nu er een dam in de Dubbelt was gekomen zocht het Maeswater tussen de polders van Strien en Twintighoven een weg naar zee en omdat dat een grote omweg betekende bleef de Maes dan ook relatief rustig ook bij hoge waterstanden. De dam bij Dubbeldam kreeg een grote sluis om overtollig bovenwater toch af te kunnen voeren en als de sluis onvoldoende capaciteit had bij heel veel bovenwater, dan stroomde het water over een stuk lager aangelegde dubbele dam toch richting de zee. Het omgekeerde was het geval als bij een Noordwester de zee beukte op de dam. Om zelf droge voeten te houden liep het water bij een bepaalde hoge stand over de dubbele dam de Maes in. Het achterland bood voldoende capaciteit om heel wat water op te vangen. Misging het als ook het bovenwater in de Maes al op een hoog peil stond. Dan overstroomde de polders in de Groote Waert. Een enkele keer was het voorgekomen dat het bovenwater met zo'n grote hoeveelheid werd aange-